

JELENTÉS A XI. PORTOROŽI TÉVÉFESZTIVÁLROL

A HELYZETFELMÉRÉS SZÁNDÉKÁVAL

BORDÁS GYÖZŐ

Hiú ábránd azt remélni, hogy az országos tévéfesztivál, még ha mind a nyolc stúdiónk szép számú produkcióval jelentkezett is, a hazai televíziós művészet keresztmetszetét nyújtja. A május utolsó hetében megrendezett portoroži tévéfesztivál hiába öltötte magára a nagy és jelentős fesztiválok látszatát, hiába vonultatott föl ke-
reken 80 versenyfilmet, a helyzetfelmérő szándék, tehát az, hogy hű képet kapjunk az elmúlt 12 hónap produkcióiból, mégis csak szándék maradt. Az *áttekintés* helyett, mély benyomásom szerint, csak *betekintést* kaptunk tévéművészetünkbe. Az okokat sokfelé kereshetjük.

A jugoszláv tévéfesztivál sok más ország hasonló rendezvényétől eltérően nem csupán a művészi produkció seregszemléje, hanem a szó szoros értelmében mindenfesztivál, tehát az informatív, politikai, oktató, szórakoztató, tudományos, művészeti... műsorok versenye. Már az a tény, hogy a sok, merőben eltérő adást mindössze három versenykategóriába sorolták, még egy igen komoly problémára utal. Nem furcsa kissé, hogy egy tyúkperről szóló, egyébként a maga nemében érdekes riportfilm (mellesleg, újvidéki produkció) a Willy Brandttal készített interjúval egy kategóriában versenyez? Hogy a paradoxon még nagyobb legyen, ugyanebben a csoportban — az informatív-dokumentumműsorok csoportjában — szerepelt egy részlet is a kosárlabda EB döntőjének helyszíni közvetítése idején készült magnetoszkópból.

Az informatív-dokumentumadásokon kívül az oktatási és a kulturális-szórakoztató műsoroknak volt külön versenykategóriája.

Legalábbis hivatalosan, mert, és itt az újabb probléma, azokat az adásokat, amelyek műfajilag nem sorolhatók be az említett kategóriák egyikébe sem, egyszerűen beerőszakolták valahova. Nehezen képzelhető el, hogy például a zágrábiak Vasárnap délután című úgynevezett kontakt-műsorát ugyanoda kell sorolni, ahol a Kisréti szállás vagy a Gruntoveciek egy-egy epizódja szerepelt, hiszen ezek a műsorok aligha mérhetők azonos mércékkel. A válogatás viszont erre kényszerítette a bíráló bizottságot: a pillanatnak élő és napi aktualitásokkal teli műsort majdhogynem tévétörténeti jelentőséggel bíró sorozatadáshoz kellett viszonyítani.

Ezen az áldatlan helyzeten nyilvánvalóan úgy lehetne segíteni, ha a fesztiválon már eddig is szereplő műfajok hivatalosan is létjogosultságot szereznének maguknak, annál is inkább, mert hiszen minden műfajnak megvan a maga sajátos látás- és mozgásköre. Egyébként is a fesztiválnak az a célja, hogy az egységes műfajokban elért jelentősebb eredményekről adjon számot. Sokan azt állítják, hogy a tévé világszerte még önmagát kereső művészet. Ha ez így van — márpedig az állítást egyelőre nemigen lehet megcáfolni —, akkor valóban a több kategóriát és a szigorúbb válogatást kellene szorgalmazni, hogy ezáltal is minden műfaj minél hamarabb önmagára találhasson.

A fenti kifogásokról talán vitatkozni is lehet, egyről azonban, úgy érzem, nem. A fesztivál zártkörűségéről. A portorozi rendezvényt ugyanis szinte zárt ajtók mögött tartják: kizárólag gépkocsival és repülőgéppel érkező, napidíjjal fedett medencés szállodában (május vége van és északi tengerpart) szobát bérlő publikumnak. Stúdióink képviselői ezek, főszerkesztők, szerkesztők, rendezők, riporterek. Gyártásvezetők, operatőrök, világosítók, hangfelvevők már gyérebben jelennek itt meg. És természetesen itt vannak a kritikusok meg a külföldi vendégek. Az előbbieket a nemzeti fesztivál, az utóbbiakat elsősorban az üzleti vetítés érdekli. Ez tehát az 500 férőhelyes, az újvidéki Arena mozihoz hasonló vetítőtér 100—150 főnyi fesztiváli „közönsége”. És mit láthatott a négy versenynap 2136 percéből a nagyközönség, a televízió több milliós auditoriuma? A napi átlagban is több mint 500 portorozi tévépercből 5—10 percet, az esténként jelentkező Fesztiváli Krónikában. Tehát a bemutatott produkciók egy-két százalékát, vagy, ha hozzáadjuk a zárónapi 50 perces összefoglalót, akkor is, mondjuk, 4-5 százalékát, de ezt is csak a buzgó néző, aki hajlandó volt négy éjjelét is feláldozni a rendre 11 óra után kezdődő Krónika kedvéért.

Van-e értelme az ilyen közönség nélküli fesztiválnak? — tűnődtem a majdnem üres vetítőterem félhomályában. Nemigen. Pedig milyen nagy a lehetőség! Az ország színházi, film- vagy zenei fesztiváljai is csak a résztvevők tekintetében országosak, a közönség szempontjából nem, nem is lehetnek azok. A tévé az egyetlen, amely valóban a közönségnek is országos szemlét tarthatna. És azt hiszem, megérné. A már említett komolyabb szelektálással ízlést is lehetne formálni, közönséget is nevelni. És kellene is, hisz a televízió népszerűsége ma már akkora, hogy nem múlhat el egyetlen nap sem nélküle. Egy angol statisztika szerint a munkahelyi beszélgetésekhez 42 százalékban a tévéműsor ad témát. Ehhez hozzá kell tenni, hogy Angliában már hat évvel ezelőtt, amikor az említett statisztika készült, majd 300 előfizető jutott 1000 lakosra. Ugyanakkor — tehát 1969-ben — Jugoszláviában 1000 lakos közül 88 rendelkezett tévékészülékkel. Ma már nálunk is megkétszereződött az előfizetők száma.

— A bemutatott produkciók 90 százaléka repríz műsor, tehát a versenydarabok közül csak nagyon kevés került itt először bemutatásra — magyarázza Beno Hvala, a szemle titkára. Érve számomra csak akkor lenne elfogadható, ha nálunk is csak egy-két stúdió sugározna műsort. Jelenleg viszont nyolc adónk van, s közülük már három két csatornán dolgozik. Például itt Újvidéken a helyi és a belgrádi stúdió műsorán kívül más adó, tehát a zágrábi, ljubljanai, szarajevói, szkopjei, titogradi és priština-i televízió műsorai közül csak azokat láthatjuk, amelyeket a belgrádi csatornákon is közvetítenek vagy átvesznek. Pontos adatokkal nem szolgálhatok, de percértékben és százalékban kifejezve is kevés műsor kerül az országos hálózatba.

Nyilván okkal vetődik fel tehát bennem a szemle öncélúságának kérdése.

Hol szemlét, hol meg fesztivált említek, mert bár a portoroži rendezvény hivatalos elnevezésében (TV Festival JRT) is a fesztivál szerepel, a szervezők szinte következetesen szemlét (smotra) emlegetnek. Mármost különösebb válogatás nélküli bemutatásról, vagy pedig gondos rostáláson átesett, a győzni akarás szándékával érkező műsorokról van-e szó? Az első versenynap után már kiderült, hogy a filmek közül sokat nem esztétikai értékek juttattak Portorožba. Az Újvidéki Televízióban is például, a rendezvény előtt, „csak a színvonal” jelszót hangoztatták, az elküldött váloga-

tás azonban, végül is, inkább a tévé adásnyelveinek, mintsem a művészi eredmények tükré volt.

De az egynyelvű stúdiók esetében is sokszor kérdéses, hogy milyen mércék alapján történt a válogatás és hogyan jutottak portorozi vízumhoz egyes produkciók. Újabb kérdés merül fel bennem: nem lenne-e helyesebb — színházi példát említek — a Sterija Játékoknak vagy a kamaraszínházak fesztiváljának mintájára egy selektorra bízni a felkínált adások válogatását? Vagy a Jugoszláv Rádió-Televízióban még nincs egy Georgij Paro- vagy Stevo Žigon-féle tekintély? Nem hinném, hogy a személy a problematikus, inkább arról lehet szó, hogy a jelenlegi a kényelmesebb megoldás. Mindenkinek megadatik az esély a részvételre, a győzelemre. Az viszont, hogy a fesztivál igen-igen terjengős, sokszor unalmas is, kit sem érdekel.

Kezd általános véleménnyé lenni, hogy a portorozi tévéfesztiválból hiányzik a motiváltság. Még a szemle előtt Žika Bogdanović a NIN-ben ezt írta: „... A fesztivál koncepciója még nincs tisztázva. Célja nem több, mint egyfajta fesztiváli zsisbvásár megrendezése, ahol a pultokon ott sorakozik a különböző színek és ízlesek kaotikus rendjében mindaz, amit a válogatóknak nem volt szívük vagy merszük kiselejtezni, mert az igazi válogatáshoz kemény szív, megfontoltság és bátorság kell... Egyfajta áldemokratikusság alapján kiegyenlítve a jót a közepessel, a középezt a silánnyal, úgy látszik, mintha a tévé nem is tartana igényt a fejlődésre. Miért van ez így?” A választ Bogdanović nem adja meg, sem idézett, sem a fesztivál után írt cikkében. Mindenesetre megállapításaiban sok igazság van. Ha ugyanis „zsisbvásár” helyett fesztivált akarunk, akkor valóban szükség lesz az igényesebb szelektálásra, és mindenekfelett arra, hogy a fesztiválnak ne csak vetítőterme, hanem országos publikuma legyen. Csakis így válna eseménnyé ez a rendezvény, szerintem csakis ekkor lenne valódi értelme a fesztiválnak.

Első versenynap a nagyobb sikert egyelőre nem hozó üzleti vetítés után. Egy délelőtt alatt lefut a benevezett 11 produkció. Az oktatóműsorok versenyfilmjeit látjuk. Ebbe a kategóriába aránytalanul kevés filmet neveztek be, de később derült ki, hogy a válogatók ebben a kategóriában voltak leginkább igényesek önmagukkal szemben. A választék ugyanis nem lehetett kicsi, hiszen az oktatóműsorok a Zágrábi Televízióban a műsoridő 33, Belgrádban és Ljubljanában 29-29 százalékát töltik ki. Ennek ellenére ezek a

stúdiók csak egy-egy produkcióval képviseltetik magukat, míg például az úvidékiek, akiknek egyelőre nincs is állandó oktatóműsoruk, három versenyfilmmel érkeztek. Többek között Szeles Károly Stop című animációs filmjével, amelynek vetítése után, úgy érzem, csak azért nem tapsolt a „közönség”, mert, első nap lévén, még mindenki feszélyezett, s elmarad az ilyen tetszésnyilvánítás. Pedig a közlekedési szabályokat gyerekeknek és felnőtteknek ötletes animációval bemutató Szeles-sorozat valóban kivételes értékű produkció. Nagyszerű, tiszta, ihletett munka. Tempója kitűnő, nem vonatott, de nem is rohanó. A karikaturista Szeles nem tesz mást, mint jól ismert, jellegzetes figuráját, a répaorrút kerékpárra ülteti, tehát „megmozgatja”, s bemutatja, hogyan kell kerékpárral szabályosan közlekedni. Amikor helyesen cselekszik a vezető, a film tempója gyorsul, ha tévedését mutatja, lassít, répaorrú egyszerre kétféle biciklistává válik. Az előírással és szabálytalan esetek váltakozása teszi könnyen érthetővé és végeredményben jó edukatív műsorrá e hosszúra tervezett sorozat első darabjait. Érthető, hogy a nem túl erős mezőnyben Szeles rendezői díja nem lehetett kérdéses.

Az első délelőtti különösebb izgalmakat ugyan nem hozott, de több, hogy úgy mondjuk, szimpatikus és céljának, rendeltetésének megfelelő oktatási filmet láttunk. Elsősorban a Belgrádi Televízió Kocka, kocka, kis kocka című óvodás műsorra s a festészetről szóló ljubljana-i adásra gondolunk.

Következik a kerekasztal-beszélgetés a látottakról. Az oktatók, elsősorban az iskolatelevízió képviselői vannak jelen. Arról beszélnek, hogy ki mit tesz azért, hogy a televízió minél jobban segítse a gyakorló pedagógusokat.

— A mai korszerű didaktikai törekvések központi célkitűzése a tanulók aktivitásának, érdeklődésének felkeltése — jegyzem a jegyzetfüzetbe az elnöklő véleményét. Erre alapoz a tévé, ezért készít speciálisan szerkesztett műsorokat. Célja tehát, hogy ösztönözze a tanulót az adásba való bekapcsolódásra.

Szó esik a jövő iskolatelevíziójáról is. Nem szabad abban az illúzióban élni, hogy az oktatóműsorok elérték rendeltetési céljukat, fejt ki véleményét a belgrádi iskolatévét szerkesztője. — Az iskolában már csak azért nem válhatott be teljes mértékben, mert az órarendet nem lehet a tévé igényéhez idomítani és fordítva, a tévé műsorrendjét sem az iskolai követelményekhez.

Eszembe jut Sándor Györgynek A televízió és a közönség című könyve, amelyben a szerző a következőket írja: „Kézenfekvőnek

látszik, hogy a következő években szaporodni fognak az ún. távoktatási vállalkozások... A központilag sugárzott programok mellett gondoljunk itt újra a hang- és képfelvételi technika rohamos fejlődésére. Minden lehetőség megvan arra, hogy a nyelvtanfolyamoktól matematikai tanfolyamokig és a legkülönbözőbb tárgyakig olyan felvételsorozatok készüljenek, amelyek mind az iskolában, mind pedig odahaza maximális hatásokkal oldhatnak meg fontos oktatási feladatokat. Nincs messze az az idő, amikor az iskolának nemcsak a könyvtár, de a hang- és képfelvételek tára is elengedhetetlen tartozéka lesz, amely nélkül eredményes oktatást elképzelni sem lehet.”

A vitában elhangzottak alapján úgy látom, nálunk is ebben az irányban kutatnak.

Következik a leghosszabb, kereken két napra tervezett versenykategória, a tájékoztatási és dokumentumműsorok vetélkedője. Különféle televíziós alkotások kaptak itt helyet: híradós anyag, képfelvétel helyszíni közvetítésből, interjú külföldi államfővel, riportfilm, útirajz, tévé-életkép, művészi rövidfilm stb. Pereg előttünk ez a nagy tarkaság, közben azt keresem: mégis mi sorolja egy csoportba, mi tartja össze ezeket a műsorokat? Nyilván az, hogy ezek nem elsődlegesen alkotó jellegű műsorok, televíziós nyelven szólva, riportok inkább, természetesen a szónak szélesebb értelmében. A televízióban a riport nyelvén, képriporttal kell szólni a mezőgazdaságról, a tudományról, a kultúráról, az öngazgatásról, a politikáról, a sportról, de riport még a helyszíni közvetítés is. A riport a televízió anyanyelve, olvastam nemrégiben, s mintha ezt tapasztalnám itt is. Ha szemlén és nem fesztiválon lennék, még el is fogadnám ezt a sokszínűséget, mert hát valójában ilyen tarkaság tölti be nemcsak nálunk, hanem világszerte a műsoridőnek legalább 60-70 százalékát. És végeredményben a riport az, „ami a televízió legsajátosabb »képességét« jelent, mindaz, amiben nincs versenytársa, mert a legsajátosabb és legelevenebb kapcsolatot tudja megteremtteni az esemény és a néző között”.

A „legsajátosabb” televíziós műfajnak pedig helye van a fesztiválon, vélekednek a szervezők, de bennem továbbra is él a kétely, hogy vajon így kell-e bemutatni a nem alkotó jellegű műveket. Csak bemutatót, informatív jellegű szemlét kellene inkább tartani, hiszen nyilvánvaló, hogy e műsorok zöme mégiscsak napi aktualitással rendelkezik, tehát az információk nagyobb részének idősze-

rűsége — akárcsak az újságban közölteké — másnapra már elévül (hát mire a fesztiválra ért!), az információnak viszont rendszerint nincs is esztétikai értéke. Valóban kevés az igényesen készített, időálló riport. Mindössze csak néhány, elsősorban belgrádi és zág-rábi műsort láttunk, amelynek az informáláson túlmenően célja, hogy a nézőt bekapcsolja az adásba, állásfoglalásra, reagálásra készítse. A jó riport- és dokumentumműsor nemcsak kimond, megállapít valamit, hanem a feltett kérdések és válaszok továbbgondolására ösztönöz. Sajnos riportjaink többsége még nem tart itt, bár vannak pozitív kivételek is. Többek között ilyen kivétel egy újvidéki riportfilm is, a Lángol a föld, lángol az ég is című (forgatókönyv: Ljuba Vukadinović, operatőr és rendező Petar Latinović), amely a bánáti kőolajmezőkre viszi a nézőket azzal a céllal, hogy bemutassa, hogyan reagálnak a többnyire földhöz kötött falusi emberek, amikor kertjeik, földjeik egyik napról a másikra olajmezővé válnak.

Az az érzésem, hogy még mindig kevés az események mélyebb összefüggéseire rámutató riport. A riporterek még mindig nem élnek a tévé hatalmas mozgósító erejével, munkájuk leginkább nem több a puszta és sablonos informálásnál.

Olyan se hideg, se meleg ez a mi televíziónk, hallom a vetítés-szünetben a találó megjegyzést erre a versenykategóriára.

A legnagyobb izgalommal és reménységgel a művelődési és művészeti műsorok vetélkedőjét várjuk. Három nagyszerű tévésorozatfilm (a Kiszéti szállás, a Gruntoveciek és a Hübelebalázs) képviselteti magát egy-egy részlettel, továbbá hat tévéjáték, néhány zenés szórakoztató adás és ugyancsak több, műfajilag nehezen meghatározható alkotás.

Nyilván a sorozatok a díjesélyesek, mert nálunk éppen az elmúlt év folyamán olyannyira megszaporodtak, hogy — lehet — éppen virágkorukat élték. Vitathatatlan ugyanis, hogy az előző évek számos, de lapos és gyenge produkciójához képest az itt is szereplő három tévéfilm-sorozat népszerűségét nemcsak könnyű fajsúlyának, hanem elsősorban a komoly írói-rendezői-színészi munkának köszönheti.

Érdekes, hogy a sorozatok, még ha giccsesek is, világszerte milyen népszerűek — elmélkedem a stúdió félhomályában. Egyszerűen beleépülnek a nézők életébe, a nézők igazodnak hozzájuk, várják a folytatást, s mivel a sorozatok cselekménye leginkább továbbvihető minden irányba, szerzők, rendezők és maga a tévé is örömmel

mel vállalja a feladatot, hiszen könnyebb és olcsóbb egy húsz részből álló sorozatot készíteni, mint húsz önálló műsort. Mindezen felül a sorozat már félsiker, sokszor elegendő hozzá egy rutinosabb rendező és egy közismertebb színész. Örvendetes, hogy Branko Bauer rendező, Arsen Diklić szöveggönyve alapján, megmutatta, hogyan kell jó, izgalmas, érdekesítő sorozatot készíteni.

Nem is csoda, hogy e kategóriában minden jelentős díjat a sorozatok vittek el. Nem is volt méltó versenytársuk, hiszen díjazásra érdemes tévéjátékot az idén nem láttunk. Talán csak kettő érdemli meg, hogy röviden szóljunk róla. Ivica Matićnak, a belgrádi kisfilmfesztiválról már jól ismert rendezőnek *Nő, tájképpel* című művét a naiv művészet, a naiv festészet ihleti: az életet megpróbálja „berámázni” majd a képet visszahelyezni az életbe.

Kazimir Klarić *Nyilatkozat* című tévéjátéka időszerű társadalmi témákat feszeget, s ezzel érdemel figyelmet. Az öngazgatás megszégéséről, a bürokráciáról, a kommunista-felelősségről szól, de a megszokott szólalomok nélkül.

A zenés szórakoztató filmek sem keltik fel az érdeklődést, semmi új, semmi izgalmas nem született.

A szélcsendet épp egy újvidéki produkció szüntette meg, a *Kék madár* című, a tévé- és a dokumentumfilm eszközeit is felhasználó műsor. A film főszereplői Miroslav Antić és egy kisfiú. Ez utóbbinak a költő „a költészet születését” mutatja meg. Szimpatikus ez a hétköznapi történet arról, hogy a költészet, bármerre is fordulunk, mindenütt jelen van. Dicséretben részesül egy másik újvidéki produkció is, a *Régi hangszerek, új hangok* című, melyben Király Ernő új hangszerét, a citrafont mutatta be.

A XI. portoroži országos tévéfesztivál célja az volt, hogy egy év televíziós termése felett tartson terepszemlét, hogy együtt mutassa be mindazt, amire 12 hónapon át — külön-külön — oda se figyeltünk volna. A rendezvény csak részben érte el célját. Úgy érzem, az igények növekedése egyelőre nincs arányban a tévé fejlődésének iramával.